
A KOMÁROMI HAJÓGYÁRBAN KÉSZÜLT HAJÓK NEVEIRŐL

A hajónevek a tárgynevek körébe tartoznak. J. SOLTÉSZ KATALIN említi, hogy a tárgyaknak egyetlen olyan csoportja van, amelynek egyedeivel kapcsolatosan a névadás majdnem rendszeres: a hajók (J. SOLTÉSZ 1979: 74). A legtöbb hajónak van neve, amely ki van írva a hajó testére (leggyakrabban az orrára vagy a kéményére), és a hivatalos iratokban is szerepel. Gyakran identifikálják azonban a hajókat betűvel, sorszámmal vagy e kettő kombinációjával. Ezek is tulajdonnévnek tekinthetők, amennyiben egy egyedre vonatkoznak, pontosan azonosítják az adott hajót. A sorozatnevek (általában betűkkel és számmal jelölve), melyek inkább a márkanemekhez állnak közelebb, azonban nem identifikálják egyértelműen a hajót, csak annak típusára utalnak.

A magyar hajónevekkel névtani szempontból behatóbban HAJDÚ MIHÁLY foglalkozott „Magyar hajónevek” (1986) című tanulmányában; a név- és hajótípusok összefüggéseit mutatta be történelmi időszakonként. A „Magyar tulajdonnevek” című könyvében a hajóneveket ugyan a szellemi alkotások nevei között tárgyalja, de az emberi létesítmények neveihez is besorolhatónak tartja: „Különleges helyet foglalnak el az emberi létesítmények között a hajók” (HAJDÚ 1994: 72). A cseh LUDVÍK KUBA, aki több vonatkozó tanulmányában foglalkozik a névtípussal (1999, 2000, 2005, 2007), a hajóneveket a chrématonimák – emberi alkotások nevei, amelyek nincsenek fixálva a terepben és a térképeken – csoportján belül a tárgynevek kategóriába sorolja (vö. SVOBODA et al. 1973: 70).

A Vág és a Duna összefolyásánál fekvő Komáromban a hajózásnak gazdag hagyományai vannak. Komárom a magyarországi hajózás egyik legkorábbi kikötője volt, egy oklevél már a 11. században berakodó hajóállomásként említi. A 13. században már tekintélyes forgalmú volt a komáromi kikötő. Erről tanúskodik IV. Béla 1265-ben kelt kiváltságlevele, melyben Komáromnak egyéb kedvezmények között árumegállító jogot is adott. Ez annyit jelentett, hogy a városnak jogában állt megvámolni a területén áthaladó hajószállítmányokat. Ebben a fontos kikötővárosban a magyarországi hajózás megindulásától fogva működött hajóépítő műhely. A komáromi hajóácsok mesterségének fortélyairól több érdekességet tudhatunk meg KECSKÉS LÁSZLÓ „Komáromi mesterségek” című könyvéből (KECSKÉS 1978: 167–85).

A gyűjtés során kiderült, hogy a Komáromi Hajógyárban gyártott összes hajó nevét nem őrizték meg a dokumentumok, a teljes hajónévállomány hiányzik. Kevés anyag áll rendelkezésemre: a meglevő publikációkon kívül (HOLKA 1969, HOLKA–BEDNÁR 1998), melyek a régebbi hajónevekre is tartalmaznak utalásokat, az archívumban található anyagra szerettem volna támaszkodni, de hajónévjegyzéket csak az 1991-es évtől kaptam; az azt megelőző korszak névlistája hiányzik, létéről nem tudnak a kompetens személyek. Néhány hajó nevéből a gyárban régóta dolgozó személyektől szereztem tudomást. A hajógyárban a statisztikai kimutatások alapján mintegy 1800 hajót gyártottak az idők folyamán. Nagy részük állítólag nem rendelkezett névvel, gyakran csak betűvel és számmal azonosították. A hajónevet a megrendelő választja ki, a névadás önkényes. HAJDÚ MIHÁLY megállapítja, hogy „a magyar hajónévadásban soha nem volt kivétel nélküli, rendszereszerű elnevezés sem a hajótípusok, sem pedig a hajók tulajdonosai vonatkozásában.

[...] Megfigyelhető azonban [...] a név vonatkoztatások alkalmazása, vagyis a testvérhajóknak rokon nevekkal, legalábbis azonos típusú nevekkal való ellátása” (HAJDÚ 1986: 33). E következtetéseket összegyűjtött névanyagom is alátámasztja.

A hajóneveket elsőként történelmi korszakok szerint, időrendi sorrendben tárgyalom. A Komáromi Hajógyárt 1898-ban alapította a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság (MFTR), amely gőzhajók javításával kezdte tevékenységét. A javításban levő hajók nevei már utalnak az egyes névadási motívumokra. Személynévből keletkezett az *Erzsébet*, *Imre*, *Margit*, *Pontius* (bibliai név), helynévre utalnak a *Győr*, *Medve* (helységnevek), *Kékes*, *Mátra* (hegynevek), *Fertő* (víznév). Az elsőként gyártott oldalkeres gőzhajó 1905-ben a *Petőfi* családnevet vette fel ismert költőnk után.

Az Osztrák–Magyar Monarchia szétesése magával hozta a tulajdonosváltást is. A következő hajó, melynek nevééről tudunk, 1922-ben gyártódott: a *Radhošť* elevátor (kavicstot vagy homokot a partra kirakó teherhajó) helységnevé után kapta nevét. Városok nevét vette fel 1923-ban két vontatóhajó: *Bratislava* (e nevet a későbbiek során még két személyhajó kapta), *Paris*. Egy báger (oldalkeres vontatóhajó) a Magas-Tátrában található *Kriváň* hegycsúcsról lett elnevezve. Egy afrikai országról kapta nevét a *Senegal* vontatóhajó. A kínaiak számára négy vontató kerékes hajót építettek 1929–1931 között: *Pan-Sian*, *Sun-Vin*, *Kvan-Nin*, *Kvan-Tsin*. Ismert (cseh)szlovák történelmi személyiségről kapta nevét a *Generál Štefánik* (1929) és a *Prezident T. G. Masaryk* (1931) oldalkeres motoros hajó. Az előbbi nevek szerves részét képezte az egyén társadalmi rangjelölése is. Milan Rastislav Štefánik tábornok (szlk. *generál*) a Csehszlovák Köztársaság létrejöttéhez járult hozzá, Tomáš Garik Masaryk pedig az első köztársaság elnöke (szlk. *prezident*) volt, aki személyesen részt vett a tiszteletére elnevezett hajó keresztelésén. Csehország egyik városának nevét kölcsönözték az *Opava* hajócsavaros vontatóhajónak. Az 1933-ban gyártott *Princess Elisabeth* nevű vontatóhajó angliai megrendelőnek készült. 1937-ben nagy ünnepség keretén belül hármass keresztelést tartottak Komáromban. Az akkori kormányelnök, Milan Hodža is részt vett e jelentős eseményen. A három tankhajó a szlovák irodalom képviselőinek nevét vette fel: *Štúr*, *Moyzes* (családnevek), *Vajanský* (írói álnév). A testvérhajók nevei azonos névtípusba tartoznak, személynévből keletkeztek. A szlovák állam idején hazai politikusról neveztek el egy vontatóhajót: *Andrej Hlinka*.

1938-ban az államhatárok változásával újra az MFTR tulajdonába került a cég. Eleinte gőzhajók javítására került sor: *Böös*, *Eger*, *Szent László*. Egy 1943-ban elkészült teherszállító a gyártás helyének nevét vette fel: *Komárom*.

Révkomárom 1945-ben ismét a csehszlovák államhoz csatolódik. Az akkori Szovjetunióval szoros kapcsolatban állt a hajógyár. Orosz személyiségről kapta nevét a *Grigorij Sadov* folyami vontatóhajó és két személyszállító: *Gagarin* (az első űrhajós tiszteletére) és *Zsukov* (a 2. világháború generálisáról). A *Valerijan Kujbisev* nevet viselő személyhajó 380 utas és 81 alkalmazott (legénység) befogadására volt képes. Az egyes területekről (ma önálló országok) is elneveztek személyhajókat: *Arménia*, *Rossija*, *Ukrajna*. A megrendelő hovatarozására (Bulgária) utal egy motoros személyszállító neve: *Plovdiv* (helységnevé). Magyarország részére gyártották az *Adony* (helységnevé) tolóhajót. Szlovák megrendelésre készültek azon teherszállító motoros hajók, melyek folyónévről kapták nevüket: *Dunaj* (Duna), *Hron* (Garam), *Nitra* (Nyitra), *Váh* (Vág), *Žitava* (Zsitva). Helységre utalnak a *Detva*, *Myjava*, *Trenčín* nevek. Egyetlen állatnévre találtam példát egy báger elnevezésénél: *Kamzík* ’zerge’. Hegy névre utal a *Sitno*, *Gerlach* (hegycsúcsok) és

a *Vysoké Tatry* (Magas-Tátra). Tájegység nevét hordozza a *Považie*. A Nagy Morva Birodalom egyik uralkodójának is emléket állítottak: *Rastislav*. A szlovák nemzeti felkelésben részt vett személyeknek állít emléket a *Partizán* (motoros hajó) hajónév. Egy halászhajó neve a mitológiából származik: *Fortuna* (a szerencse és a véletlen római istennője). Úszó hotelt, ún. botelt is építettek a hajógyárban *Gracia* névvel (a hajógyárban dolgozók szerint a sp. 'köszönöm'-ből); ma Pozsonyban látható a Dunán. Az utazással összefüggő kikapcsolódásra utal a *Rekreant* (*rekreál* 'felüdít, felfrissít') személyhajónév.

A rendszerváltozást követően magánkézbe került a vállalat, s többször tulajdonost váltott az elmúlt évtizedben. 1991-től főképpen német és holland megrendelők dominálnak. A nevek idegen eredetűek. A leginkább keresett hajótípus sorozatneve *NL RÝN* (*NL* 'nákkladná loď' 'teher szállító hajó', *RÝN* 'Rajna'). A betűnévhez folyónév járul. E típuson belül kapnak az egyes hajók külön egyéni elnevezéseket, ezért a típusnevek a márkanemekhez állnak legközelebb. A megrendelőktől függ, milyen nevet adnak a hajójuknak. A típusnéven belül különböző motivációval születnek az egyedi hajónevek. Személynévre utal a *Júlia Isabel*, *Admiral de Ribas*, *Kapitan Drobinin*. Az utóbbiaknál a foglalkozás, rang is jelölve van. A megrendelő feleségének nevét vette fel az *Eva Mária Müller*. A hajó tulajdonosa lányáról is elnevezett hajót: *Monika Müller*. Az *NL RÝN* típuson belül félszigetről kapta a nevét a *Balkan*. Város nevét vette fel a *Komárno* és a *Bratislava*. Egy hamburgi megrendelő csillagneveket választott hajóinak: *Apollo* (egy kisbolygó neve), *Auriga* (a csillag eredeti görög neve *Neniochos* 'az, aki a gyeplőt fogja'; a latin *Auriga* 'szekeres'-t jelent). Világrészre utalnak a *Northern Coast* 'északi part', *Northern Lady* 'északi hölgy', *Northern Lake* 'északi tó', *Northern Land* 'északi vidék', *Northern Wind* 'északi szél', *Northern Island* 'északi sziget'. Az ugyanazon megrendelőtől származó nevek hasonló motivációval keletkeztek: a kételemű nevek első néveleme változatlan marad, a második névelem változik, ez szolgálja a megkülönböztetést.

Egyéb típusú hajókra is kap megrendelést a hajógyár. Az említett hamburgi megrendelő az összes *NL ELBE* (*Elba* – folyónév) típusú hajójának *A*-ra kezdődő csillagnevet választott: *Agna* (a Centaurus – a mitológiából ismert félig ember, félig ló külsejű lényről elnevezett csillagcsoport egyik csillaga), *Aquila* (Sas – az alakja repülő sasra emlékeztet), *Aldebaran* (a Taurus csillagképben található *Aldebaran* neve az arab *Al Dabaran* szóból származik, jelentése: 'kísérő'), *Algol* (a Perseus csillagkép része, az *Algol* név jelentése 'a sivatag démona'), *Andromeda* (a csillag a mitológiából ismert etiópai hercegnő után lett elnevezve), *Antares* (a Skorpió csillagkép része, az Antares vörös szuperóriás átmérője 300-szor nagyobb, mint a Napé), *Arcturus* (a Bootes, azaz Ökörhajcsár csillagkép legfényesebb csillaga), *Atair* (az említett *Aquila* csillagkép legfényesebb csillaga). Egy német vállalat mindegyik *NL SCHELDE* típusú hajójának első néveleme a megrendelő származására utal: *German-Bay* 'német öböl', *German-Express* 'német gyors', *German-Feeder* 'német mellékfolyó', 'beszállító', *German-Sky* 'német ég, atmoszféra'. Egy holland cég is fontosnak tartja származási helyének feltüntetését: *Dutch Express* 'holland gyors', *Dutch Navigator* 'holland tengerész', *Dutch Sailor* 'holland tengerész', *Dutch Sun* 'holland nap', *Dutch Runner* 'holland gyors', *Dutch Trader* 'holland kereskedő'. A német és a holland cég (egymástól függetlenül) azonos típusú (*NL SCHELDE*) hajói nevének a megrendelő országra utaló nevet választotta. Olyan cég is van, amely e típuson belül szigetnevet választott hajóinak: *Ibiza*, *Korsika*, *Mallorca*, *Sardinia*. Egy szlovák vállalat angol nevet választott két *NL LEDA* típusú hajójának, a megkülönböztetést a római szám szolgálja: *Offshore I.*, *Offshore II.* 'part menti'. A személynévi

eredetű hajónevek a tulajdonosra utalnak: *Boris Kustodijev, Heinrich Bojen* (NL EMS típus). Ugyanazon cég különböző motiváció alapján is választhat nevet az NL SÁVA (*Száva* – folyónév) típusú testvérhajóknak: *Peru* (országnev), *Plus* 'többlet', *Prompt* 'gyors'. Egy másik cég NL BALTİK (Balti-tenger) típusú hajókat rendelt. Az összetétellel keletkezett nevek előtagját változtatta meg, az utótag azonos maradt: *Gottland* 'szép vidék, táj', *Fischland* 'halban gazdag vidék', *Seeland* 'tengerparti vidék'.

A hajó vízrebocsátása ünnepélyes esemény volt. A keresztelésnél jelen voltak a hajógyár vezetői és alkalmazottai, a város képviselői, politikusok és a megrendelők. Általában keresztanya (gyakran a megrendelő felesége, illetve lánya) szentelte fel pezsgővel a hajó testét a vízrebocsátás során; ritkán fordult elő, hogy ezt a feladatot keresztapa végezte el. Az utóbbi évtizedben nem minden esetben a gyártás helyén, Révkomáromban történt a keresztelés: néha a megrendelők otthonában zajlott az ünnepség.

Összefoglalásképpen tekintjük át az összegyűjtött hajónevek megoszlását a névadás indítéka szerint:

1. Személyre utaló hajónevek (21):

- családnév: *Gagarin, Moyzes, Petőfi, Štúr, Zsukov*
- keresztnév: *Rastislav*
- keresztnév + családnév: *Andrej Hlinka, Boris Kustodijev, Grigorij Sadov, Heinrich Bojen, Monika Müller, Valerijan Kujbisev*
- írói álnév: *Vajanský*
- kettős keresztnév: *Júlia Isabel*
- kettős keresztnév + családnév: *Eva Mária Müller*
- rang (foglalkozás) + családnév: *Admiral de Ribas, Generál Štefánik, Kapitán Drobinin*
- rang + keresztnév: *Princess Elisabeth*
- rang + kettős keresztnév kezdőbetűi + családnév: *Prezident T. G. Masaryk*
- mitológiából származó: *Fortuna*.

2. Helyre utaló hajónevek (51):

- helységnév: *Adony, Bratislava, Detva, Komárno, Komárom, Myjava, Opava, Paris, Plovdiv, Radhošť, Trenčín*
- víznév: *Dunaj, Hron, Nitra, Váh, Žitava*
- hegynev: *Gerlach, Kriváň, Sitno, Vysoké Tatry*
- országnév: *Arménia, Peru, Rossija, Senegal, Ukrajna*
- országra utaló: *Pan-Sian, Sun-Vin, Kvan-Nin, Kvan-Tsin*
- országra utaló név + tulajdonnevesült köznévi: *German-Bay, German-Express, German-Feeder, German-Sky, Dutch Express, Dutch Navigator, Dutch Sailor, Dutch Sun, Dutch Runner, Dutch Trader*.
- világrészre utalás + tulajdonnevesült köznévi: *Northern Coast, Northern Island, Northern Lady, Northern Lake, Northern Land, Northern Wind*
- szigetnev: *Ibiza, Korsika, Mallorca, Sardinia*
- félsziget neve: *Balkan*
- tájnev: *Považie*.

3. Csillagnévre utaló hajónevek (10):

- *Agena, Aquila, Aldebaran, Algol, Andromeda, Antares, Apollo, Arcturus, Auriga, Atair*.

4. Egyéb (11):

- állatnév: *Kamzik*
- történelmi korszakra utaló: *Partizán*
- funkcióra utaló: *Offshore I., Offshore II*
- a táj jellegzetességére utaló: *Gottland, Fischland, Seeland*
- szolgáltatásra utaló: *Plus, Prompt, Rekreant*
- utasokra való hatás (fatikus név): *Gracia*.

A Komáromi Hajógyárban épített hajók nevét a megrendelők választották ki. Összesen 93 hajónevet sikerült összegyűjtenem. Az egyelemű nevek (57) dominálnak a két- (33), három- (2) és négyelemű (1) nevek előtt. A helyre utaló hajónevek alkotják a névanyag legnagyobb hányadát (51; 54,8%). Ezeket követik a személynévre (21; 22,6%), egyéb indítékra (11; 11,8%) és csillagnévre (10; 10,76%) utaló hajónevek.

Hivatkozott irodalom

- HAJDÚ MIHÁLY 1986. *Magyar hajónevek*. MND. 57. Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 1994. *Magyar tulajdonnevek*. Budapest.
- HOLKA, FILIP 1969. *Slovenské lodenice Komárno*. Bratislava.
- HOLKA, FILIP – BEDNÁR, MIROSLAV szerk. 1998. *Slovenské lodenice Komárno. 100 rokov stavby lodí*. Komárno.
- KECSKÉS LÁSZLÓ 1978. *Komáromi mesterségek*. Bratislava.
- KUBA, LUDVÍK 1999. Pojmenování lodí z původního chrématonyma. *Acta Onomastica* 40: 103–23.
- KUBA, LUDVÍK 2000. Proces nepřímé, zprostředkované motivace (transpozice, apelativizace) v onymii. *Onomastické práce* 4: 254–62.
- KUBA, LUDVÍK 2005. Paluba lodí a jej propriální pojmenování. *Acta Onomastica* 46: 85–100.
- KUBA, LUDVÍK 2007. Proces nominace dopravních prostředků provozovaných na území našeho státu. *Acta Onomastica* 48: 79–107.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Budapest.
- SVOBODA, JAN – ŠMILAUER, VLADIMÍR – OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, LIBUŠE – OLIVA, KAREL – WITKOWSKI, TEODOLIUS 1973. *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. Grundsystem und Terminologie der slawischen Onomastik*. Zpravodaj místopisné komise ČSAV, Praha.

BAUKO JÁNOS

JÁNOS BAUKO, Names of ships manufactured in the shipyard of the town of Komárom

This paper discusses a special group of names of objects, i.e. the names of ships manufactured in Komárom Shipyard. Relevant ship names are first described in chronological order, then the names are classified according to their semantics. The greatest proportion of the ship names refers to places (54.8%), but many names have reference to persons (22.6%), to miscellaneous things (11.8%) and to stars (10.76%) as well.